

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
У БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ВІРТУАЛЬНА КАФЕДРА АНДРАГОГІКИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою Білоцерківського
інституту неперервної професійної
освіти
«19» грудня 2019 р., протокол № 5
Директорка _____ **В.В. Сидоренко**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою
ДЗВО «Університет менеджменту
освіти» НАПН України
« » січня 2020 р., протокол №
Ректор _____ **М.О. Кириченко**

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У
БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Ухвалено:

на зборах трудового колективу
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти
« » січня 2020 року протокол №

м. Біла Церква – 2020

УДК 378.37.001

Рекомендовано до друку вченою радою Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти (*протокол № 5 від 29.12.2019 р.*)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (*протокол № від 19.01.2020 р.*)

Експерти:

Клокар Н.І. – перша проректорка-проректорка з науково-педагогічної та навчальної роботи ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, докторка педагогічних наук, професорка, заслужена працівниця освіти України;

Хлобистов Є.В. – академік Академії економічних наук України, доктор економічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, сертифікований експерт НАЗЯВО.

Автори-укладачі:

Сидоренко В.В. – директорка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, докторка педагогічних наук, професорка кафедри педагогіки, психології та менеджменту;

Клокар О.О. – заступник з науково-навчальної роботи Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, доктор економічних наук, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту.

Положення про дотримання принципів академічної доброчесності у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти / Вікторія Сидоренко, Олег Клокар. Київ: Агроосвіта, 2020. 26 с.

Кризу академічної доброчесності в Україні спричинено загальною кризою знаннєвого суспільства, що характеризується толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства й етичних норм, відірваністю вищої освіти і науки від світової наукової та освітньої спільноти, потребами суспільства, економіки і ринку праці. Практика імітації і фальсифікації наукових досліджень набула поширення через ігнорування загальноновизнаних стандартів якості досліджень і значне збільшення питомої ваги досліджень у відповідних напрямках.

«Положення про дотримання принципів академічної доброчесності у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти» визначає й утврджує пріоритетні принципи і цінності внутрішнього забезпечення якості вищої і післядипломної освіти, дотримання яких представниками академічної спільноти Інституту є необхідною умовою створення сприятливого освітнього середовища, обміну знаннями та їх примноження, упровадження інновацій, інтелектуального розвитку в освітній, науковій, методичній, інноваційних сферах діяльності Інституту, міжособистісному спілкуванні; інструменталізацію академічної доброчесності як позитивної, необхідної академічному середовищу цінності, переведення її в набір повсякденних професійних дій і сталих освітніх практик. Розроблена Декларація про академічну доброчесність є важливим кроком для утворення високих етичних норм і доброчесності в академічній спільноті Інституту.

При укладанні тексту Положення і Декларації про академічну доброчесність ураховано досвід провідних зарубіжних і вітчизняних закладів вищої і післядипломної освіти у сфері академічної етики та доброчесної поведінки.

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5-6
2. ПОНЯТТЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	6-7
3. ОСНОВНІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	7-12
3.1. Академічний плагіат.....	7
3.2. Самоплагіат.....	8
3.3. Фабрикація.....	9
3.4. Фальсифікація.....	9
3.5. Списування.....	10
3.6. Обман.....	10
3.7. Хабарництво.....	11
3.8. Необ'єктивне оцінювання.....	11
4. КОМПЕТЕНТНОСТІ ІЗ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ІНСТИТУТІ.....	12-14
4.1. Компетентності науково-педагогічних (педагогічних) працівників із академічної доброчесності.....	12
4.2. Компетентності здобувачів освіти, слухачів КПК, замовників освітніх послуг із академічної доброчесності	13
5. ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНОМУ ПЛАГІАТУ ТА ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ.....	15
6. ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ РОБІТ.....	15
7. КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕТИКИ Й АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	17
8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	17
9. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ.....	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	20
ДОДАТКИ.....	22-24
Додаток А. Декларація про академічну доброчесність науково-педагогічного, педагогічного працівника Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти.....	22
Додаток Б. Декларація про академічну доброчесність здобувача вищої освіти Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти.....	23
Додаток В. Декларація про академічну доброчесність замовників освітніх послуг Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти.....	24

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Положення¹ про дотримання принципів академічної доброчесності у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» (далі – Інститут) є внутрішнім підзаконним нормативно-правовим актом, який спрямовано на:

- дотримання моральних і правових норм поведінки всіма учасниками освітнього процесу Інституту, вимог до професійної (наукової, освітньої, методичної, інноваційної, творчої) діяльності науково-педагогічних і педагогічних працівників, реалізацію їхньої місії з обміну знаннями та їх примноження в суспільстві, яке навчається, державної політики у сфері вищої і професійної (професійно-технічної) освіти;
- реалізацію освітньої і науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти в академічному середовищі при здійсненні наукової, освітньої, інноваційної і творчої діяльності для забезпечення високого рівня довіри до результатів освітнього процесу, наукових і творчих досягнень;
- інструменталізацію академічної доброчесності як позитивної, необхідної академічному середовищу цінності, переведення її в набір повсякденних професійних дій і сталих освітніх практик тощо.

1.2. Положення регулює якість і дотримання етичних вимог науково-педагогічними, педагогічними працівниками, здобувачами вищої освіти, слухачами курсів підвищення кваліфікації (далі – КПК), замовниками освітніх послуг в основних сферах діяльності Інституту – *освітній* (освітня діяльність здобувачів вищої освіти, слухачів КПК, викладацька діяльність науково-педагогічних працівників), *науковій* (написання випускних, магістерських, бакалаврських робіт, дослідницьких проєктів, наукова діяльність, публікація результатів наукових досліджень тощо), *методичній* (науково-методичний супровід професійного розвитку фахівців в умовах формальної, неформальної, інформальної освіти), у *міжособистісному спілкуванні*.

1.3. Положення розроблено на основі Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої

¹ **Положення** – нормативно-правовий або локально-правовий акт, що визначає основні правила організації та діяльності державних органів, структурних підрозділів органу, а також установ, організацій і підприємств (філій), що їм підпорядковуються, тимчасово створюваних комісій, груп, бюро і т. ін.

Декларація – документ, офіційна заява, де проголошуються основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики держави чи програмні положення партій та організацій.

освіти» (№ 392-ІХ від 13.01.2020 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу справу», «Про запобігання корупції», Цивільного Кодексу України, Концепції «Нова українська школа, Статуту Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» (далі – Університет), Положення БІНПО, Положення про Комісію з питань етики та академічної доброчесності, Колективного договору та інших нормативно-правових актів чинного законодавства України та нормативних актів Інституту.

1.4. При укладанні тексту Положення та Декларації про академічну доброчесність (*Додаток А, Додаток Б, Додаток В*) ураховано досвід провідних зарубіжних і вітчизняних закладів вищої і післядипломної освіти у сфері академічної етики та доброчесної поведінки.

1.5. **Мета Положення** полягає у визначенні та утвердженні основних пріоритетних принципів і цінностей внутрішнього забезпечення якості вищої і післядипломної освіти, дотримання яких представниками академічної спільноти Інституту є необхідною умовою створення сприятливого освітнього середовища, обміну знаннями та їх примноження, упровадження інновацій, інтелектуального розвитку здобувачів освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації, замовників освітніх послуг і науково-педагогічних, педагогічних працівників тощо.

1.6. **Завдання Положення:**

- підтримка особливих взаємовідносин на засадах людино(студенто-, викладацько-)центризму, відкритості, чесності, порядності, взаємної довіри, справедливості, рівної відповідальності, взаємоповаги, толерантності та ін.;
- запобігання будь-яких проявів недоброчесної поведінки, дискримінації та порушення академічної доброчесності;
- утвердження чесності й етичних цінностей в освітньому процесі і науковій діяльності Інституту;
- формування високої академічної культури, носіями якої повинні бути науково-педагогічні, педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації, замовники освітніх послуг;
- запобігання порушенням академічної доброчесності тощо.

1.7. Підписання науково-педагогічними, педагогічними працівниками, здобувачами вищої освіти **Декларації про академічну доброчесність** (*Додаток А, Додаток Б, Додаток В*) є важливим кроком для утвердження високих етичних норм і доброчесності в академічній спільноті Інституту.

2. ПОНЯТТЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

2.1. Відповідно до Статті 42 Закону України «Про освіту» **академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом**

правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2.2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (наукову, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивну оцінку результатів навчання.

2.3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти, слухачами КПК передбачає:

- самостійне виконання освітніх завдань, завдань поточного й підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної освітньої (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

3. ОСНОВНІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Закон України «Про освіту» визначає основні види порушень академічної доброчесності та відповідальність учасників освітнього процесу за такі порушення.

Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону, порушеннями академічної доброчесності є академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво та необ'єктивне оцінювання.

3.1. Академічний плагіат² – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

3.1.1. *До основних різновидів академічного плагіату належать:*

- дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат із посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків із певного джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

3.1.2. Вимоги щодо академічної доброчесності передбачають надання коректних посилань на справжніх авторів використовуваних творів, а не на осіб, яким могло бути передано авторське право на них (наприклад, правонаступників авторів).

3.2. Самоплагіат³ – це оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів. Самоплагіат знижує довіру суспільства до науки у цілому, а також до наукових результатів окремих осіб та інституцій; призводить до отримання необґрунтованих переваг за фактично невиконану роботу; отримання додаткового фінансування на проведення досліджень, що фактично не виконувалися, підвищенні наукометричних показників автора тощо; може порушувати авторські та суміжні права інших фізичних і юридичних осіб, зокрема, видавців та співавторів.

3.2.1. Прикладами самоплагіату є:

- *дуплікація публікацій* – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт як нових наукових робіт;

² Академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти, а порушення авторського права – як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом.

³ Поняття самоплагіату не варто застосовувати до випадків відтворення наукових результатів автора у публікаціях, які не є науковими. Зокрема, до його публікацій у соціальних мережах, ЗМІ, навчальних та науково-популярних виданнях.

- *дуплікація наукових результатів* – публікація повністю чи частково одних і тих самих наукових результатів у різних статтях, монографіях, інших наукових працях як нових результатів, які публікуються вперше;
- *подання у звітах з виконання різних наукових проектів тих самих результатів як таких, що отримані під час виконання відповідного проекту;*
- *повторне подання здобувачами освіти письмових робіт, які вже подавалися як звітність з інших дисциплін, без дозволу викладача;*
- *агрегування чи доповнення даних* – суміщення раніше опублікованих і нових даних без їх поділу з відповідними посиланнями на попередню публікацію;
- *повторний аналіз раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.*

3.2.2. До самоплагіату не належать перевидання (стереотипні чи перероблені та/або доповнені) монографій, підручників, навчальних посібників, інших творів, що містять результати наукової, освітньої або творчої діяльності, в яких наведено інформацію про пе-ревидання та/або посилання на перше видання. Також самоплагіатом не є обмежене використання в нових монографіях, підручниках, навчальних посібниках фрагментів раніше опублікованих робіт автора, якщо у новій роботі наведено відповідну інформацію, а обсяг дублювання узгоджений з видавцем та замовниками видання.

3.3. Фабрикація – це вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях.

До видів фабрикації належать:

- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах вигаданих чи неперевіраних даних, зокрема статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо;
- посилання на вигадані джерела інформації або навмисне посилання не на справжнє джерело;
- приписування іншим особам текстів, думок чи ідей, яких вони не висловлювали чи не публікували.

3.4. Фальсифікація – це свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Фальсифікація може стосуватися неповного або свідомо викривленого опису методик дослідження з метою приховування виявлених авторами методичних помилок; використання застарілого або непридатного для відповідних досліджень обладнання; застосування непридатних для цілей дослідження алгоритмів та програмного забезпечення; інших хиб, що могли вплинути на достовірність, точність і надійність представлених результатів.

3.4.1. До фальсифікації належить:

- необґрунтоване корегування результатів власних наукових досліджень чи виконання навчальних завдань (таке, що не базується на

повторних чи додаткових дослідженнях, вимірюваннях або розрахунках, виправленні виявлених помилок тощо);

- наведення у письмових роботах здобувачів та в наукових роботах свідомо змінених літературних даних та даних, отриманих із інших джерел; зокрема, статистичних даних, результатів експериментів, розрахунків чи емпіричних досліджень, фотографій, аудіо- та відеоматеріалів тощо без належного обґрунтування причин і зазначення методики їх корегування;

- наведення неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

3.5. Списування – це виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання.

3.5.1. Найбільш поширені форми списування такі:

- використання друкованих та електронних джерел інформації при виконанні письмових робіт, зокрема екзаменаційних та контрольних, без дозволу викладача;

- здавання або репрезентація різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;

- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;

- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;

- несамостійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або незазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю тощо;

- отримання іншої несанкціонованої допомоги при виконанні тих завдань, які передбачають самостійне виконання.

3.5.2 Списування може бути індикатором незацікавленості здобувача вищої освіти у вивченні навчальної дисципліни, наприклад, здобувачі не бачать потреби у відповідних компетентностях.

3.6. Обман – це надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу.

3.6.1. Формами обману є академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування, зокрема:

- включення до співавторів наукових публікацій осіб, що не брали кваліфікованої участі в їх підготовці;

- невключення до співавторів наукових публікацій осіб, що брали кваліфіковану участь в їх підготовці;

- подання як результатів власної праці робіт, виконаних на замовлення іншими особами, або робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання;

- здавання або представлення різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;
- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;
- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;
- несамостійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або не зазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю;
- проходження процедур контролю знань підставними особами;
- симуляція погіршення стану здоров'я, хвороби з метою уникнення контрольних заходів;
- надання відгуків або рецензій на наукові або навчальні роботи без належного проведення їх експертизи.

3.7. Хабарництво – це надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

3.7.1. У випадках, визначених законодавством, хабарництво може утворювати склад кримінального злочину «неправомірна вигода», передбаченого статтями 368, 368.3, 369 Кримінального кодексу України.

3.7.2. До хабарництва можуть бути зараховані одержання, провокування або пропонування неправомірної вигоди за отримання позитивної або вищої оцінки при складанні будь-якого виду поточного та підсумкового контролю, а також будь-яких інших переваг у навчальній, дослідницькій чи трудовій діяльності; примусові благодійні внески та примусова праця здобувачів вищої освіти та/або їхніх батьків; примусове надання освітніх послуг (примусове репетиторство); деякі випадки конфлікту інтересів та ін.

3.8. Необ'єктивне оцінювання – це свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

3.8.1. Це порушення охоплює:

- будь-які випадки свідомого завищення або заниження оцінок викладачами. використання різних підходів і критеріїв при оцінюванні однотипних робіт різних здобувачів освіти; навмисне створення нерівних умов для різних здобувачів тощо;
- надання та/або отримання будь-яких необґрунтованих переваг в освітній, дослідницькій чи трудовій діяльності здобувачам освіти та співробітникам закладу вищої освіти, у тому числі через родинні та інші неформальні зв'язки, застосування тиску на осіб, що приймають відповідні рішення;
- незрозуміла здобувачам освіти система оцінювання;
- невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання;

- створення системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо (свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти; невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання; застосування системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо; відсутність об'єктивних критеріїв оцінювання тощо).

4. КОМПЕТЕНТНОСТІ ІЗ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ІНСТИТУТІ

4.1. Компетентності науково-педагогічних (педагогічних) працівників із академічної доброчесності

4.1.1. Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними, педагогічними працівниками Інституту передбачає:

Знання і цінності:

- належна мотивація науково-педагогічних працівників для передачі здобувачам вищої освіти, слухачам КПК цінностей доброчесності, навчання їх належному академічному письму (досконала структура наукової статті та анотації до неї, належне рецензування, необхідність наукових публікацій для звіту, а не як презентації власного дослідження тощо);

- розуміння спільного і відмінного між поняттями «плагіат» (стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права») і «академічний плагіат» (стаття 42 Закону України «Про освіту»). Закон про авторське право захищає форму твору (перефразування тексту може бути розцінене як оригінальний твір, відсутність плагіату), тоді як ключове у понятті «академічний плагіат» відтворення наукових (творчих) результатів інших осіб без належного посилання, і перефразування тексту без посилання на джерело є різновидом академічного плагіату;

- розуміння того, що академічний плагіат – це феномен, інтерпретація якого залежить від академічних традицій та культурного контексту. Крім того, існує чимало пограничних випадків, які можна розцінювати і як академічний плагіат, і як його відсутність (зокрема, такою ситуацією можуть бути помилки в посиланнях на джерела);

- знання основних причин академічного плагіату здобувачами вищої освіти і замовниками освітніх послуг;

- знання про уявлення здобувачами вищої освіти і замовниками освітніх послуг про академічний плагіат.

Уміння:

- планувати і проводити навчальні заходи, які ефективно допомагають

уникати плагіату, зокрема, передбачати опрацювання здобувачами вищої освіти і замовниками освітніх послуг унікальних даних;

- давати завдання на опрацювання джерел із високим ступенем деталізації того, які джерела необхідно вивчити і як саме ними скористатися;

- складати завдання й екзаменаційні білети, щоб завдання не орієнтували здобувачів вищої освіти плагіатити (зокрема, застосовувати у формулюванні завдань дієслова із вищих шаблів таксономії Блума; завдань, що допускають використання будь-яких джерел і перевіряють розуміння матеріалу і здатність використовувати інформацію для вирішення конкретних завдань);

- виявляти випадки плагіату в текстах здобувачів вищої освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації;

- дотримувати норми законодавства про авторське право і суміжні права;

- надавати достовірну інформацію про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації і власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

- контролювати дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

- об'єктивно оцінювати результати навчання, розвиток компетентностей.

4.2. Компетентності здобувачів освіти, слухачів КПК, замовників освітніх послуг із академічної доброчесності

Серед результатів навчання здобувачів освіти із академічної доброчесності є здатність:

- діяти в професійних і освітніх ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики;

- самостійно виконувати освітні завдання;

- коректно покликатися на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей;

- усвідомлювати значущість норм академічної доброчесності, оцінювати приклади людської поведінки відповідно до цих;

- оцінювати приклади людської поведінки відповідно до норм академічної доброчесності;

- давати моральну оцінку власним вчинкам, співвідносити їх із моральними та професійними нормами.

У навчальних дисциплінах, які передбачають виконання письмових аналітичних робіт (курсової роботи, написання есеїв тощо), варто:

- пояснювати пов'язані із письмовим завданням вимоги, а також сутність, особливості та причини неприпустимості академічного плагіату якомога раніше, на початку кожної дисципліни;

- пояснювати здобувачам вищої освіти цінність набуття нових знань, академічні норми, яких необхідно дотримуватися, чому вони важливі, що таке академічна доброчесність, які її цінності, чому вона слугує, як студенти своїми діями можуть долучитися до її розбудови;
- надавати зрозумілу інформацію про правила академічного письма;
- прописувати у програмі курсу політику щодо академічного плагіату;
- формулювати завдання в такий спосіб, аби їх не можна було сплагіатити (аналітичне, а не відтворювальне формулювання завдання; висока конкретизованість завдання; опрацювання конкретних джерел і даних);
- розробляти нестандартні, творчі завдання, оновлювати їх щорічно;
- давати здобувачам вищої освіти, слухачам КПК приклади готових робіт;
- обговорювати приклади якісного та неякісного академічного письма;
- студенти можуть рецензувати роботи один одного: надавати їм для цього критерії
- оцінки.

Для якісного академічного письма здобувачі вищої освіти, слухачі КПК мають опанувати **знання і навички**:

- шукати, обирати й оцінювати якість джерел;
- робити нотатки, завжди вказуючи джерело;
- виділяти головні думки в тексті;
- підсумовувати текст та ідеї;
- перефразовувати чужі думки своїми словами стисло, детально, без зміни змісту цих думок;
- правильно описувати посилання на джерело;
- правильно цитувати;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- знати про форми академічного плагіату і про шляхи запобігання йому;
- формулювати і чітко висловлювати власні думки;
- знати структуру академічного тексту;
- уміти виокремити текст цитат у власному тексті;
- давати посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надавати достовірну інформацію про результати власної освітньої (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

5. ЗАПОБІГАННЯ АКАДЕМІЧНОМУ ПЛАГІАТУ ТА ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ

5.1. Забезпечення академічної доброчесності в Інституті здійснюються за такими напрямками:

- забезпечення доброчесності поточних індивідуальних робіт здобувачів вищої освіти (курскові роботи, індивідуальні завдання тощо), слухачів КПК;
- забезпечення доброчесності кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти;
- забезпечення доброчесності наукових публікацій у всіх наукових (науково-методичних) виданнях;
- забезпечення доброчесності дисертаційних робіт науково-педагогічних працівників Інституту та робіт, що подаються до захисту в спеціалізованих вчених радах (відповідно до вимог щодо підготовки та захисту дисертацій);
- забезпечення доброчесності на рівні інших видів наукової, освітньої, методичної продукції співробітників Інституту.

5.2. Перед прийняттям кваліфікаційних робіт, поданих для захисту до екзаменаційних комісій, проводиться перевірка робіт на відсутність академічного плагіату.

5.3. Усі підготовлені до друку наукові праці та навчальні видання розглядаються на засіданнях кафедр та інших структурних підрозділів, де працюють автори робіт.

5.4. Рекомендовані до друку наукові та навчально-методичні праці обов'язково перевіряються на відсутність академічного плагіату.

5.5. Для технічної підтримки перевірки наукових та навчальних праць на наявність академічного плагіату на офіційному сайті Інституту розміщується посилання на сервіси з перевірки наукових праць на наявність плагіату.

6. ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ РОБІТ

6.1. Вимоги до здобувачів вищої освіти

Під час навчання здобувачі вищої освіти виконують різні види письмових робіт:

- дипломні роботи (проекти);
- курсові роботи (проекти);
- звіти з практики;
- поточні письмові роботи (реферати, есеї, аналітичні записки тощо).

6.1.1. Вимоги до дипломних робіт

Випускові кафедри мають надавати здобувачам вищої освіти Методичні рекомендації до написання магістерських і бакалаврських дипломних робіт. Такі рекомендації вміщують вимоги і поради до:

- структури роботи;
- оформлення роботи;
- вибору і формулювання проблематики і завдань дослідження;
- пошуку джерел і літератури;
- вибору методик дослідження;
- виконання практичної (експериментальної, розрахункової, аналітичної та ін.) частини роботи та забезпечення достовірності отриманих результатів;
- оформлення посилань на запозичену з використаних джерел та літератури інформацію.

6.1.2. Вимоги до процедур захисту

Процедурами забезпечення якості дипломних робіт є:

- перевірка наявності академічного плагіату;
- зовнішнє рецензування;
- публічний захист та ін.

Публічний захист і зовнішнє рецензування передбачає:

- підготовку дипломних робіт у рамках комплексних студентських, кафедральних і міжкафедральних дослідницьких груп, до складу яких можуть входити і представники інших установ (освітніх, наукових, конструкторських тощо);
- відновлення практики залучення до публічного захисту і рецензування робіт зовнішніх експертів, які представляють інші наукові установи, заклади вищої освіти, роботодавців і ключових стейкхолдерів;
- використання повної перевірки всіх робіт на наявність академічного плагіату із застосуванням відповідного якісного програмного забезпечення з налаштуваннями параметрів роботи програми;

Виявлення академічного плагіату має супроводжуватися застосуванням визначеної Інститутом академічної відповідальності (відрахування, повторний захист після виправлення зауважень, скасування рішення про присвоєння освітнього ступеня тощо).

6.1.3. Інші письмові роботи

У багатьох випадках програми навчальних дисциплін передбачають написання здобувачами вищої освіти рефератів та інших видів письмових робіт, зокрема есеїв, аналітичних записок тощо.

При плануванні такого виду роботи необхідно враховувати, що для її виконання має бути передбачений певний обсяг часу самостійної роботи студента. Нормативи часу у цьому випадку можуть бути значно меншими, ніж для курсових і дипломних робіт, але не меншими, ніж 2–3 год. на сторінку тексту роботи. Тоді на підготовку письмової роботи обсягом 5–10 стор. треба надати студенту не менше 0,5–1 кредиту ЄКТС. У деяких випадках це може складати 1/3–1/2 загального обсягу дисципліни. Тому планування з дисципліни більше однієї письмової роботи є неприйнятним.

7. КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕТИКИ Й АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

7.1. **Комісія з питань етики та академічної доброчесності** (далі – Комісія) – колегіальний експертно-консультативний орган, метою якого є сприяння дотриманню етичних принципів і стандартів та розв’язанню етичних конфліктів між членами інститутської спільноти.

7.2. Комісія наділяється правом одержувати і розглядати заяви щодо порушення цього Положення та надавати пропозиції дирекції Інституту щодо накладання відповідних санкцій.

7.3. У своїй діяльності Комісія керується Конституцією України, законодавством у сфері освіти та вищої освіти, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, Статутом Університету, Положенням Інституту, Правилами внутрішнього розпорядку Університету (Інституту), іншими нормативними актами Інституту та цим Положенням.

7.4. Члени Комісії працюють на громадських засадах. Склад Комісії затверджується наказом директора Інституту. Діяльність комісії регулюється Положенням «Про комісію з питань етики та академічної доброчесності у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти».

7.5. До роботи Комісії можуть бути залучені внутрішні чи зовнішні експерти з питань, що розглядаються, без права участі в голосуванні.

7.6. Висновки Комісії мають рекомендаційний характер і керівництво Інституту може брати їх до уваги, ухвалюючи рішення щодо порушника Етичного кодексу чи Положення про академічну доброчесність у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти».

8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

8.1. **За порушення правил академічної доброчесності науково-педагогічні і педагогічні працівники можуть бути притягнуті до таких форм відповідальності:**

- відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;

- позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи обіймати визначені законом посади.

8.2. За порушення правил академічної доброчесності здобувачі вищої освіти притягуються до таких основних форм відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо) (*рішення вченої ради інституту*);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми (*рішення вченої ради інституту*);
- *відрахування з інституту* (рішення вченої ради інституту);
- *позбавлення академічної стипендії* (рішення вченої ради інституту);
- позбавлення наданих інститутом пільг з оплати навчання (*рішення вченої ради інституту*).

8.3. Додатково до зазначених вище (визначених Законом України «Про освіту», ст. 42) видів академічної відповідальності Інститут застосовує такі форми відповідальності науково-педагогічних і педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, слухачів КПК:

- усне зауваження від викладача або уповноваженого представника адміністрації (завідувача кафедри тощо);
- попередження про можливість притягнення до академічної відповідальності;
- повторне виконання завдання, підсумкової роботи, випускної роботи та ін.;
- зниження оцінки за виконання завдання, підсумкової роботи, випускної роботи та ін.;
- позбавлення почесних звань, нагород, стипендій тощо, присуджених закладом вищої освіти;
- позбавлення права голосу в колегіальних органах управління закладу вищої освіти або обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін;
- позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання фінансування наукових досліджень, стипендій, грантів тощо;
- відрахування, чи звільнення.

8.4. За дії (бездіяльність), що Законом України «Про освіту» визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених Законом.

8.5. Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;

- особисто або через представника надавати усні і письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- знати про дату, час і місце і бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності у суді.

9. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

9.1. Це Положення затверджується рішенням Вченої ради Інституту та вводиться в дію директором Інституту.

9.2. Здобувачі вищої освіти повинні бути ознайомлені з Положенням упродовж місяця з дня зарахування до Інституту, а науково-педагогічні, педагогічні працівники – під час прийому на роботу.

9.3. Зміни та доповнення до Положення розглядаються та затверджуються вченою радою Інституту та вводяться в дію наказом директора Інституту.

9.4. Відповідальність за актуалізацію Положення і контроль за виконанням його вимог несуть посадові особи Інституту відповідно до їх функціональних обов'язків.

Заступник директора з
науково-навчальної роботи
Клокар

О.О.

Провідний юрист-консульт
Магдич

Н.П.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова. К.: Таксон, 2016. 234 с. URL: http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
2. Вимоги до оформлення магістерської роботи. URL: http://web.znu.edu.ua/lab/fordep/oformlenie/diplom_magistra.htm.
3. Вимоги до оформлення магістерської роботи. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/vimogi_do_mag_rob.pdf.
4. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodex-uchenogo-Ukrajiny.pdf>
5. Закон України «Про вищу освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 09.08.2019, підстава – 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 50 «Порушення авторського права і суміжних прав». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>
7. Звіт про результати моніторингу прозорості антикорупційної політики закладів вищої освіти України «Індекс прозорості антикорупційної політики закладів вищої освіти (2017)». URL: http://europojects.org.ua/home/projects/compliance/transparency_index/
8. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Упорядники: В. Бахрушин, Є. Ніколаєв. 41 с.
9. Методичні рекомендації для написання курсових робіт. URL: <https://goo.gl/17Eyuw>.
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти Закон України від 18.12.2019 № 392-IX Документ 392-IX, набирає чинності, поточна редакція. Прийняття від 18.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20>.
11. Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності. Підкомісія 303 «Академічна доброчесність» Науково-методичної комісії 15 з організаційно-методичного забезпечення вищої освіти. К.: Міністерство освіти і науки України, 2016. 24 с.
12. Academic Conduct Policy. Harvard University Graduate School of Design Resource Center. URL: <http://www.gsd.harvard.edu/resources/academic-conduct/>
13. Academic Integrity Violations: The UC San Diego Response. URL: http://www.math.ucsd.edu/~sncurry/142b_w17/Sanctioning-Guidelines.pdf
14. Avoiding Plagiarism, Self-plagiarism, and Other Questionable Writing Practices: A Guide to Ethical Writing. URL: <https://ori.hhs.gov/avoiding->

plagiarism-self-plagiarism-and-other-questionable-writing-practices-guide-ethical-writing

15. Definitions and Examples of Academic Misconduct. The Center of Student Conduct University of California, Berkley. URL: <http://sa.berkeley.edu/conduct/integrity/definition>.

16. The Ethics of Self-Plagiarism. URL: <http://www.ithenticate.com/resources/papers/ethics-of-self-plagiarism>.

17. What Is Plagiarism? URL: <https://communitystandards.stanford.edu/student-conduct-process/honor-code-and-fundamental-standard/additional-resources/what-plagiarism>

**ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОГО, ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Я, що нижче підписався(лась), як член академічної спільноти Інституту,

ЗАЯВЛЯЮ, що буду здійснювати власну освітню, наукову, творчу, інноваційну діяльність, дотримуючись місії, візії, цінностей, корпоративної культури Інституту, найвищих моральних і правових норм академічної доброчесної поведінки вченого і педагогічного працівника, керуючись законодавством України, етичними вимогами до професійної і наукової діяльності.

Під час навчання, викладання і провадження наукової діяльності із метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових досягнень

ЗОБОВ'ЯЗУЮСЬ:

- Із повагою і толерантністю ставитися до всіх членів академічної спільноти Інституту.
- Не допускати поведінку, що ставить під сумнів чесність і сумлінність моєї роботи і завдає шкоди колегам і репутації Інституту.
- Запобігати і протидіяти проявам порушення академічної доброчесності.
- Дотримуватися норм законодавства про авторське право і суміжні права.
- Надавати достовірну інформацію про методики і результати наукових досліджень, джерела використаної інформації і власну професійну (освітню, наукову, методичну, творчу, інноваційну) діяльність.
- Створювати систему оцінювання, що відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо.
- Об'єктивно оцінювати результати навчання, професійну акмединаміку фахівців на різних етапах їхнього професійного розвитку, формування і вдосконалення ключових компетентностей.
- Не надавати неправомірну допомогу в професійній і науковій діяльності.
- Не вдаватися до фальсифікації чи фабрикування даних.
- Не плагіювати, зокрема не використовувати ідеї, твердження, відомості, тексти тощо без посилання на першоджерела.
- Планувати і проводити освітні заходи, які ефективно допомагають уникати проявів академічної недоброчесності.
- Не користуватися неправомірною вигодою.
- Не вимагати і не брати хабарів.

УСВІДОМЛЮЮ, що у разі порушення мною цієї Декларації нестиму відповідальність перед академічною спільнотою Інституту згідно із загальнолюдськими нормами моралі та законодавства України.

ПІБ (повністю) _____
 Кафедра/Структурний підрозділ _____
 Посада _____
 Науковий ступінь _____
 Учене звання _____

Дата _____

Підпис _____

**ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Я, _____, ПІБ (повністю)
як член академічної спільноти Інституту, підписуючи цей документ,

ЗАЯВЛЯЮ, що буду здійснювати власну освітню, наукову, творчу діяльність, дотримуючись місії, візії, цінностей, корпоративної культури Інституту, найвищих моральних і правових норм академічної доброчесної поведінки, керуючись загальнолюдськими нормами людяності й моралі, нормами законодавства України, етичними вимогами до професійної, освітньої та наукової діяльності.

ЗОБОВ'ЯЗУЮСЬ:

- Із повагою і толерантністю ставитися до всіх членів академічної спільноти Інституту.
- Діяти в професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики.
- Не брати участі в діяльності, яка пов'язана з нечесністю (не підроблювати та не використовувати підроблених документів, що стосуються навчання, його результатів тощо).
- Самостійно виконувати освітні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання з урахуванням власних індивідуальних потреб і можливостей (не списувати, не використовувати друковані та електронні джерела інформації при виконанні письмових робіт без дозволу викладача та ін.);
- Давати посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.
- Дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права.
- Надавати достовірну інформацію про результати власної освітньої (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.
- Не плагіювати (не використовувати ідеї, твердження, відомості, тексти тощо без посилання на джерела).
- Не допускати поведінку, що ставить під сумнів чесність і сумлінність мого навчання.
- Не пропонувати та не надавати членам академічної спільноти Інституту неправомірну вигоду.

УСВІДОМЛЮЮ, що у разі порушення мною цієї Декларації нестиму відповідальність перед академічною спільнотою Інституту згідно із загальнолюдськими нормами моралі і законодавства України.

Курс, група / рік навчання:

_____ Спеціальність
(ОКР) _____

Дата _____ Підпис _____

**ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ
ЗАМОВНИКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ
БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НЕПЕРЕРВНОЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

**включити до титульної сторінки випускних,
магістерських робіт*

Я,

_____ , ПІБ

(повністю)

розумію і підтримую політику Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти із академічної доброчесності.

Я **не надавав(-ла)** і **не одержував(-ла)** недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дата _____

Підпис _____

ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ
ДОБРОЧЕСНОСТІ У БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Автори-укладачі:

Сидоренко В.В. – директорка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, докторка педагогічних наук, професорка кафедри педагогіки, психології та менеджменту;

Клокар О.О. – заступник з науково-навчальної роботи Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, доктор економічних наук, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту